

vulkancic.vulkani.rs
office@vulkani.rs

Назив оригинала:
Frances Hodgson Burnett
THE SECRET GARDEN

Овај роман део је светског јавног књижевног добра.
Copyright © 2024 за ово издање Вулкан издаваштво

ISBN 978-86-10-05043-1

Ова књига штампана је на природном рециклираном папиру од дрвећа које расте у одрживим шумама. Процес производње у потпуности је у складу са свим важећим прописима Министарства животне средине и просторног планирања Републике Србије.

КЛАСИЦИ СВЕТСКЕ КЊИЖЕВНОСТИ ЗА ДЕЦУ

ФРЕНСИС
ХОЏСОН
БЕРНЕТ

ТАЈНИ ВРАТ

Превела Звездана Шелмић

 Вулканчић

Београд, 2024.

I

Није остао нико

Кад је Мери Ленокс послата у вилу Миселтвејт да живи са течом, сви су рекли да је то најружније дете које су икада видели. И имали су право. Имала је мало мршаво лице и мало мршаво тело, танку плаву косу и кисео израз лица. Коса јој је била жута, а лице готово исто тако, зато што је рођена у Индији и одувек је била болешљива. Њен отац је био службеник Владе и увек је био заузет или болестан, а мајка, велика лепотица, мислила је само на забаве на које ће ићи и како ће се тамо проводити са отменим светом. Није ни најмање желела девојчицу, па кад се Мери родила, одмах ју је предала дадиљи – *аји* – и изричито рекла да она, мемсаиб, жели да виђа дете што је мање могуће. И тако, док је била болешљива, мрзовољна, ружна беба, држали су је по страни, а када је постала болешљиво мрзовољно детенце, наставили су да је држе по страни. Није памтила друга лица осим тамнопуте аје и друге послуге, а пошто су слушали сваку њену заповест и пуштали је да буде по њеном, јер би се мемсаиб љутила ако је узнемири дечји плач, до времена кад је напунила шест година постала је мало, себично, тиранско прасе.

Млада енглеска гувернанта која је дошла да је научи да чита и пише толико је се грозила да је дала отказ после три месеца, а када је уместо ње дошла друга гувернанта, отишла је још брже. И тако, да Мери није сама одлучила како жели да чита књиге, никад не би ни научила.

Једног веома врелог јутра, кад јој је било око девет година, пробудила се врло љута, а још више се разљутила када је видела да служавка која стоји поред њеног кревета није њена аја.

„Зашто си дошла?“, упитала је непознату жену. „Не можеш да останеш овде. Пошаљи ми моју ају.“

Жена је деловала уплашено, али је некако промуцала да аја не може да дође; а кад је Мери побеснела и почела да је удара рукама и ногама, само се још више уплашила. Упорно је понављала како аја никако не може да дође код мале мисисаиб.

Тог јутра у ваздуху се осећало нешто необично. Ништа се није одвијало на уобичајен начин и неколико слугу је недостајало, а они које је Мери срела склањали су се од ње или су журили наоколо пепељастих, уплашених лица. Али нико јој ништа није говорио и њена аја није дошла. Остала је потпуно сама током целог јутра, па је на крају изашла у врт и почела да се сама игра под дрветом недалеко од веранде. Правила је као бајаги цветну леју, забадала крупне црвене цветове хибискуса у хрпице земље, и била је све раздраженија док је полугласно мрмљала све оно што ће рећи Сејди када се буде вратила.

„Свињо! Свињо! Прасице!“, говорила је, јер је за домороце то била најстрашнија увреда.

Стезала је зубе и понављала те речи изнова и изнова, а онда је чула мајку и видела како са још неким излази

на веранду. Крај ње је био плавокоси младић; стајали су и разговарали чудним, пригушеним гласом. Мери је познавала плавокосог младића који је личио на дечака. Чула је да је он један млади официр који је управо стигао из Енглеске. Гледала је у њега, али је више гледала мајку. Увек је то радила кад би могла да је види, јер је мемсаиб – Мери ју је најчешће тако звала – била веома висока, витка и лепа особа и увек је имала прекрасну одећу. Коса јој је била налик на таласасту свилу и имала је нежан мали нос који као да се грозио много чега, и крупне насмејане очи. Сва одећа јој је била лагана и лепршава, а Мери је говорила да је „пуна чипке“. Данас је изгледала нарочито пуна чипке, али очи јој нису биле насмешене. Биле су крупне, пуне страха и управљене у лице плавокосог младог официра.

„Зар је тако лоше? Заиста лоше?“, чула ју је Мери како пита.

„Страшно је“, одговорио је младић дрхтавим гласом. „Страшно је, госпођо Ленокс. Требало је да одете у брда још пре две недеље.“

Мемсаиб је кршила прсте.

„Јао, знам да је требало!“, узвикнула је. „Остала сам само због оне глупе свечане вечере. Како сам била глупа!“

У том тренутку из одаја за послугу зачуо се толико гласан крик да је мајка зграбила младића за мишицу, а Мери је уздрхтала од главе до пете. Крик се претворио у нарицање, све гласније и гласније.

„Шта је то? Шта је то?“, питала је госпођа Ленокс.

„Неко је умро“, одговорио је официр. „Нисте ми рекли да је захватило вашу послугу.“

„Нисам знала!“, узвикнула је она. „Ходите са мном! Ходите са мном!“ Окренула се и утрчала у кућу.

После тог страшног догађаја, Мери је разумела и чудновате догађаје од јутрос. Појавила се колера у најстрашнијем облику и људи су умирали као муве. Аја се разболела током ноћи и управо сада је умрла, те се отуда зачуло нарицање из колиба. Пре следећег јутра умрло је још троје слугу, а остали су побегли, обузети ужасом. На све стране је владала паника, у свим кућама било је болесних и оних који су били на самрти.

Током збрке и метежи, Мери се другог дана сакрила у дечју собу и сви су заборавили на њу. Нико није помислио на девојчицу, нико није пожелео да је види, а догађале су се чудне ствари о којима она ништа није знала. Мери је сатима наизменично плакала и спавала. Разумела је само толико да се људи разболевају и чула је необичне и страшне звуке. Једном се одшуњала у трпезарију и затекла је празну, мада је на столу остао допола поједен оброк, а столице и тањира изгледали су као да су журно одгурнути када су људи из неког разлога нагло устали. Девојчица је појела мало воћа и хлеба, а пошто је била и жедна, искапила је чашу вина која је остала на столу скоро нетакнута. Вино је било слатко, али она није знала колико је јако. Убрзо ју је обузела јака вртоглавица, па се вратила у своју собу и поново се затворила, уплашена крицима које је чула из колиба за послугу и ужурбаним корацима по кући. Од вина јој се приспавало и једва је могла да држи очи отворене, па је легла у кревет и дуго ничег није била свесна.

Током тих сати, док је дубоко спавала, десиле су се многе ствари, али она није чула јецаје ни звуке вучења тела кроз ходнике.

Када се пробудила, остала је да лежи гледајући у зид. У кући је владао потпуни мир. Никада раније није чула толику тишину. Није било ни гласова ни корака, па се питала да ли су сви оздравили па су невоље прошле. Питала се и ко ће се старати о њој сад кад је њена аја мртва. Сигурно ће добити нову ају, која ће можда знати неке нове приче. Мери су већ досадиле оне старе. Није плакала због тога што јој је дадиља умрла. Она није била осећајно дете и никада никога није јако волела. Звуци и метеж и плач током колере су је уплашили, а и наљутила се јер се изгледа нико није сетио да је она још жива. Сви су били сувише обузети паником да би се сетили девојчице која никоме није била драга. Кад људи добију колеру, изгледа да мисле само на себе. Али ако су сад сви оздравили, сигурно ће се неко сетити да дође да је потражи.

Међутим, није дошао нико, а док је лежала и чекала, кућа као да је тонула у све дубљу тишину. Чула је неко шушкање на поду, а када је погледала доле, угледала је малу змију како клизи по поду и гледа је очима налик на драгуље. Није се уплашила, јер је змија била мала и безопасна, а изгледало је као да јој се жури да изађе из собе. Док ју је гледала, змијица се провукла испод врата.

„Како је чудно и тихо“, рекла је девојчица. „Као да у кући нема никога осим мене и змије.“

Скоро истог часа зачула је кораке у дворишту, а потом и на веранди. Били су то мушки кораци. Мушкарци су ушли у кућу и говорили пригушеним гласом. Нико није дошао да их дочека и говори са њима, а они су, изгледа, редом отварали врата и гледали у собе.

„Каква грозота!“, рекао је један глас. „Тако лепа жена! А вероватно и дете. Чуо сам да постоји дете, мада га нико никад није видео.“

Мери је стајала насред собе када су неколико минута касније отворили и та врата. Дочекао их је поглед на ружно, намрштено дете; била је зловољна јер је управо почела да осећа глад и сматрала је да је неправедно запостављена. Први човек који је ушао у собу био је крупан официр којег је раније виђала да прича са њеним оцем. Изгледао је уморно и узнемирено, али када ју је угледао, толико се запрепастио да је готово одскочио.

„Барни!“, узвикнуо је. „Овде је дете! И то сâмо! На оваквом месту! Побогу, ко је то?“

„Ја сам Мери Ленокс“, рекла је девојчица и исправила се. Сматрала је да је овај човек веома прост што је за кућу њеног оца рекао да је „грозота“. „Заспала сам кад су сви имали колеру и сад сам се пробудила. Зашто нико није дошао?“

„То је дете које нико није видео!“, узвикнуо је човек и окренуо се ка осталима. „Заиста су је сви заборавили!“

„Зашто су ме заборавили?“, упитала је Мери и љутито ударила ногом о под. „Зашто нико није дошао?“

Младић по имену Барни тужно ју је погледао. Мери се чак учинило да је затрептао, као да покушава да савлада сузе.

„Сирото дете!“, рекао је. „Нема ко да дође.“

Тако је Мери сазнала да више нема ни оца ни мајку; да су обоје умрли и однети током ноћи, и да је оно мало слугу који нису умрли такође напустило кућу што су брже могли, а нико се није сетио да помисли на малу мисисаиб. Зато је владала толика тишина. У кући заиста није остао нико осим ње и оне мале змије.

II

Госпођица гунђалица

Мери је волела да издалека гледа мајку и да се диви њеној лепоти, али о њој је знала веома мало па је није могла волети нити јој је мајка могла много недостајати. Није јој, заправо, уопште недостајала, јер је мислила само на себе, као и увек. Да је била старија, свакако би се јако бринула што је остала сама на свету, али како је била врло мала, и како се увек неко старао о њој, претпостављала је да ће тако бити и убудуће. Највише је размишљала о томе да ли ће отићи код неких финих људи, који ће бити учтиви према њој и попуштати јој у свему као што су чинили аја и сва остала послуга.

Знала је да неће остати у кући енглеског свештеника где су је у први мах одвели. Није ни желела да остане тамо. Енглески свештеник био је сиромашан и имао је петоро деце сличних година, која су носила отрцану одећу, стално се свађала и отимала око играчака. Мери је мрзела њихову неуредну кућу и понашала се толико нељубазно према свима да већ после неколико дана нико није хтео да се игра са њом. Другог дана је добила надимак који ју је разбеснео.

Надимак је смислио Базил. Он је био дечак дрских плавих очију и прџастог носа, а Мери га је мрзела. Играла се сама под дрветом, баш као што је чинила оног дана кад је избила колера. Правила је хрпице земље и стазе између њих, као у врту, а Базил је дошао и стао мало даље да је гледа. Одједном се заинтересовао за њену игру.

„Зашто не ставиш каменчиће у средину, да буду каменита башта?“, упитао је. „Ево, ту“, пришао је и сагнуо се да покаже.

„Одлази!“, повикала је Мери. „Нећу да се играм с дечацима. Одлази!“

Базил је за тренутак изгледао љутито, али је онда почео да је задиркује. Увек је задиркивао своје сестре. Скакутао је укруг око ње, бекељио се и смејао.

*Мери, Мери, њунђалице,
баштиа ти је као лице!
Звончићи и зевалице,
и невени хрџимице.*

Понављао је то све док га нису чула остала деца, па су и она почела да се смеју; а што се Мери више љути-ла, гласније су понављали: „Мери, Мери, гунђалице.“ Након тога, кад год је била у близини, они су је звали „госпођица гунђалица“, и тако су је називали и кад су разговарали са њом.

„Послаће те кући“, рекао је Базил. „Крајем недеље. И драго нам је због тога.“

„И мени је драго“, изјавила је Мери. „Где је та кућа?“

„Она не зна где јој је кућа!“, узвикнуо је Базил пако-сно као сви седмогодишњаци. „У Енглеској, наравно.“

Наша бака живи тамо, а прошле године су послали код ње нашу сестру Мејбел. Ти не идеш код своје баке. Јер је немаш. Идеш код тече. Зове се Арчибалд Крејвен.“

„Никад нисам чула за њега“, брецнула се Мери.

„Знам да ниси“, одговорио је Базил. „Ти ништа не знаш. Са девојчицама је увек тако. Чуо сам кад су тата и мама говорили о њему. Живи у великој, старој кући на селу и нико му не долази у посету. Сав је мргодан и никог не прима, а не би му долазили и кад би их примао. Он је грбав, и сав је грозан.“

„Не верујем ти“, изјавила је Мери, те му окренула леђа и запушила уши прстима, јер није хтела да слуша даље.

Али после је много мислила о томе; а када јој је госпођа Крофорд то вече рекла да ће кроз неколико дана ићи бродом за Енглеску, и да ће живети код тече Арчибалда Крејвена, који живи у вили Миселтвејт, саслушала је то са тако безизражајним и тврдоглаво незаинтересованим лицем да нису знали шта да мисле о њој. Попадија је покушала да буде љубазна, али Мери је измакла главу кад је ова покушала да је пољуби и сва се укрутила кад ју је господин Крофорд погладио по рамену.

„Врло чудно дете“, рекла је госпођа Крофорд нешто касније. „А мајка јој је била тако лепа. Лепо се и понашала, а Мери је потпуно недруштвена. Деца је зову 'госпођица гунђалица', и премда знам да то није лепо, потпуно их разумем.“

„Да је њена лепа мајка чешће свраћала у дечју собу са својим лепим понашањем, можда би Мери нешто од тога и научила. Веома је жалосно што је мајка преминула, а још жалосније је што многи људи нису ни знали да има дете.“

„Верујем да се уопште није занимала за њу“, уздахнула је госпођа Крофорд. „Кад јој је аја умрла, нико није ни помислио на сирото дете. Замисли само, послуга се разбежала и оставили су је потпуно саму у напуштеној кући. Пуковник Макгру је рекао да само што није искочио из коже кад је отворио врата и затекао је како стоји сама-самцијата насред собе.“

Мери је пошла на дуг пут до Енглеске, поверена на старање супрузи једног официра која је водила своју децу да их упише у интернат. Жена се углавном бавила својим сином и ћерком и једва је дочекала да преда девојчицу жени коју је Арчибалд Крејвен послао да је дочека у Лондону. Та жена је била његова домаћица у вили и звала се госпођа Медлок. Била је крупна, са веома руменим образима и оштрим црном очима. Носила је јаркољубичасту хаљину, огртач од црне свиле опшивен црном чипком и црни шеширић са цветићима од љубичастог баршуна, који су штрчали увис и подрхтавали кад год би померила главу. Мери се она ни најмање није допала, али њој се људи углавном никад нису допадали па у томе није било ничег чудног; осим тога, било је јасно да ни госпођа Медлок нема неко високо мишљење о њој.

„Гле ти то! Значи, то је дете!“, рекла је. „А чули смо да јој је мајка била лепотица. Није баш много наследила од ње, зар не?“

„Можда ће се поправити кад мало порасте“, добродушно је рекла официрова жена. „Да није толико бледа и да има љубазнији израз лица, изгледала би сасвим лепо. Деца се често мењају.“

„Морала би поприлично да се промени“, објавила је госпођа Медлок. „А у Миселтвејту нема много начина да се деца поправе, ако мене питате!“

Мислиле су да их Мери не слуша јер је стајала мало даље од њих, крај прозора приватног хотела у коме су одсели. Гледала је кочије и омнибусе како пролазе, и људе, али је добро чула сваку реч и почела је да се пита какав је тај теча и на каквом месту живи. Како изгледа кућа? Како изгледа он? Да ли је грбав? Никада није видела грбавог човека. Можда их у Индији и нема?

Откако је живела у туђим кућама, без аје, почела је да осећа усамљеност и јављале су јој се неке чудне мисли. Питала се зашто јој се чинило да никоме не припада, чак и док су јој отац и мајка били живи. Друга деца су некако припадала очевима и мајкама, али она никада није била ничија девојчица. Имала је послугу, имала је храну и одећу, али нико није обраћао пажњу на њу. Није знала да је то зато што је непријатна; додуше, није знала ни да је непријатна. Често је сматрала да су други људи такви, али није имала појма да је и она таква.

Сматрала је да је госпођа Медлок најнепријатнија особа коју је икада видела, са тим простим, црвеним лицем и цвећем на шеширу. Када су сутрадан кренуле за Јоркшир, ишла је кроз железничку станицу до воза држећи подигнуту главу и трудећи се да корача што даље од ње, јер није желела да изгледа као да су заједно. Било би јој јако криво кад би људи помислили да је она њена девојчица.

Госпођа Медлок није дозволила да је Мери и њено мишљење потресу. Она је била тип жене која „не трпи никакве дечје глупости“. Или би барем тако рекла да ју

је неко питао. Није хтела да иде у Лондон чак ни кад се удавала ћерка њене рођене сестре Марије, али је имала лепо и добро плаћено место домаћице у вили Миселтвејт, а да би га задржала, од ње се очекивало да све што господин Арчибалд Крејвен затражи од ње, уради исто часа. Никад се није усуђивала да постави неко питање.

„Капетан Ленокс и његова супруга су умрли од колере“, обавестио ју је господин Крејвен хладно. „Капетан Ленокс је био брат моје супруге и зато сам ја старатељ његовој ћерки. Дете ће бити послато овамо. Ви ћете поћи у Лондон да је доведете.“

И тако је спаковала мали кофер и кренула на пут.

Мери је седела у углу купеа у возу и изгледала је уморно и мрзовољно. Није имала ништа да чита, ни у шта да гледа, па је скрстила руке у црним рукавицама у крилу. Због црне одеће изгледала је још жуће него иначе, а плава коса јој је висила испод црног шешира.

Никад у живоју нисам видела некој толико наврглаве, помислила је госпођа Медлок. (Наврглаве је јоркширски израз за размажену и уображену особу.) Никада није видела дете које је у стању да тако мирно седи не радећи ништа; на крају јој је досадило да је гледа, па је проговорила оштрим, грубим гласом.

„Вероватно треба да ти кажем нешто о томе куда идеш“, почела је. „Да ли ишта знаш о свом течи?“

„Не“, одговорила је Мери.

„Никад ниси чула оца и мајку да говоре о њему?“

„Не“, намрштила се Мери. Мрштила се јер се сетила да њени родитељи никада нису разговарали са њом. Свакако јој никад ништа нису говорили о било чему.

„Хм“, мрмљала је госпођа Медлок загледана у то на-
мрштено мало лице. Неко време је ћутала, а онда је по-
чела из почетка.

„Вероватно треба да ти кажем нешто... да се припре-
миш. Долазиш на чудно место.“

Мери није ништа одговорила, а госпођи Медлок као
да је било непријатно због такве равнодушности, но ипак
је наставила.

„Није да није велика кућа, али је прилично тмурна, а
господин Крејвен се поноси што је управо таква – а и то је
врло тмурно. Кућа је стара шест стотина година и налази
се на ивици вресишта, има скоро стотину соба, мада је
већина затворена и закључана. Пуна је слика, финог ста-
рог намештаја и ствари које ту стоје одавно, и окружена
је великим парком са вртovima и дрвећем чије се гране
спуштају до земље – или бар код неког.“ Застала је да
дође до даха. „Али нема ничег више“, завршила је нагло.

Мери је нехотице почела да слуша. Све је звучало пот-
пуно другачије од Индије, а све што је ново било јој је
занимљиво. Али није намеравала да изгледа заинтересо-
вано. То је била једна од њених жалосних, непријатних
навика. И зато је мирно седела.

„Па“, није издржала госпођа Медлок, „шта мислиш
о томе?“

„Ништа“, гласио је одговор. „Не знам ништа о таквим
местима.“

На то се госпођа Медлок кратко насмејала.

„Ех“, рекла је, „звучиш као старица. Зар ти није стало?“

„Потпуно је неважно да ли ми је стало или није.“

„Па, ту имаш право“, сложила се госпођа Медлок.
„Стварно није важно. Не знам зашто ћеш живети у вили

Миселтвејт, осим ако је то најједноставније. Он се свакако неће бавити тобом, то је сасвим сигурно. Он се не бави ни са ким.“

Ту је прекинула, као да се у последњи час сетила нечега.

„Он има грбу на леђима“, рекла је. „Зато је постао недруштвен. Био је мргодан младић и није марио ни за новац ни за кућу док се није оженио.“

Мери је нехотице погледала у њу. Није ни помислила да би грбав човек могао да се ожени и ово ју је изненадило. Госпођа Медлок је то приметила, а пошто је била причљива жена, то ју је подстакло. Ово је за њу био начин да јој брже прође време.

„Била је љупка, лепа девојка, а он би прешао преко пола света да јој донесе влат траве коју је пожелела. Нико није веровао да ће се удати за њега, али удала се, и људи су рекли да се удала због новца. Али није – стварно није“, одлучно је додала. „Кад је умрла...“

Мери се на то тргла.

„О! Умрла је!“ узвикнула је неочекивано. Управо се сетила француске бајке коју је једном прочитала. Звала се *Рике с чујерком*. Говорила је о сиромашном грбавцу и прекрасној принцези и сад јој је одједном било жао Арчибалда Крејвена.

„Да, умрла је“, потврдила је госпођа Медлок. „А он је постао још чуднији него раније. Нико му није важан. Не излази међу људе. Већином је на путу, а када је у вили, затвори се у западном крилу и не пушта код себе никога осим Пичера. Пичер је стар човек, али старао се о њему кад је био мали и добро га познаје.“

Све ово је звучало као из неке књиге и није нимало орасположило Мери. Кућа са сто соба, скоро све су

затворене и закључане – кућа на ивици вресишта – шта год да је вресиште – то је звучало прилично језиво. А у кући живи човек са грбом који је стално затворен у соби! Гледала је кроз прозор стегнутих усана, и чинило се сасвим прикладно што је почела да лије киша, правећи косе линије по сивим прозорским стаклима. Да је лепа жена остала жива, можда би све било веселије, ако је личила на њену мајку па је стално ишла на забаве и носила хаљине „пуне чипке“. Али ње више није било.

„Немој очекивати да ћеш га виђати, јер највероватније нећеш“, наставила је госпођа Медлок. „И немој очекивати да ће бити некога да разговара са тобом. Показаћу ти у које собе смеш да улазиш а у које не смеш: вртови су пространи. Али када си у кући, не смеш да луташ и завирујеш наоколо. Господин Крејвен то неће трпети.“

„И не желим да завирујем наоколо“, мрачно је рекла Мери: као што је малочас почела да жали Арчибалда Крејвена, сад је почела да помишља како је можда толико непријатан да је заслужио све што му се догодило.

Окрнула је лице ка мокро прозору купеа и гледала је напоље у кишу, која је изгледала као да никад неће стати. Гледала ју је толико дуго и упорно да је сивило постало све гушће и гушће, све док јој се очи нису склопиле и док на крају није заспала.

III

Преко вресишта

Дуго је спавала, а када се пробудила, госпођа Медлок је на успутној станици купила упакован ручак па су је ле пилетину, хладно печење, хлеб са путером и топао чај. Киша као да је постала још јача и сви на станици носили су кабанице које су светлцуале од влаге. Спроводник воза је упалио лампе у купеима, а госпођа Медлок се приметно орасположила после чаја и ужине. Мери је седела, гледала у њу и пазила како јој шешир клизи у страну све док није поново заспала у углу, уљуљкана шуштањем кише на прозорима. Кад се пробудила, већ је пао мрак. Воз је стајао на станици и госпођа Медлок ју је протресла.

„Ала си се успавала!“, рекла је. „Време је да отвориш очи! Стигли смо на станицу Твејт и чека нас дуга вожња.“

Мери је устала и покушала да држи очи отворене док је госпођа Медлок узимала пакете. Девојчица није понудила да помогне, јер у Индији само послуга прикупља и носи ствари, па јој се чинило сасвим нормално да други људи то раде уместо ње.